

Юринець Ю. Л.,

професор кафедри

конституційного і адміністративного права, д.ю.н., доцент

Радченко Я.В.,

Навчально-науковий Юридичний інститут,

Національний Авіаційний університет

ФОРМА ДЕРЖАВНОГО ПРАВЛІННЯ УКРАЇНИ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Форми державного правління, їх сутність і зміст ніколи не були раз і назавжди встановленими, незмінними. Під впливом багатьох економічних, соціально-політичних, ідеологічних та інших чинників вони постійно змінюються і розвиваються з уявою про них. Ще в Стародавній Греції та Римі філософи і юристи вказували різні, інколи суперечливі думки з приводу форм державного правління.

Нині є багато визначень форми державного правління і одне з них вказує на те, що це спосіб [організації](#) верховної [влади](#), який визначає [систему](#) її найвищих [органів](#), порядок їх формування і особливості розподілу [повноважень](#) між ними, а також взаємовідносини з населенням [держави](#) [2].

У першому розділі Конституції України «Загальні засади» визначено форму правління, форму державного устрою й політичний режим в Україні. Форма держави передбачає три елементи: форму державного правління, державного устрою та політичний (державний) режим. Конституція дає чітке визначення усіх їх, а саме: за формою державного правління Україна є республікою [6]. Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами. Ніхто не може узурпувати державну владу [1].

Стосовно України нагадати, що в лютому 2014 року був прийнятий законопроект «Про внесення змін до Конституції» і повернення до Конституції

зразка 2004 року, де вказано, що Україна є парламентсько-президентською республікою.

До ознак парламентсько-президентської форми правління слід віднести:

1. Президент наділений суттєвими конституційними повноваженнями у сфері внутрішньої й зовнішньої політики, але уряд у таких державах, як Україна, більше залежить від парламенту, що виявляється в передбачених конституціями процедурах формування уряду та його відповідальності. Складники правового статусу президента близькі до глави держави з парламентською формою державного правління, крім арбітражних можливостей між гілками влади. Свої повноваження президент, як правило, здійснює за допомогою деяких допоміжних органів: адміністрації, рад оборони й національної безпеки та інших, фактичний статус яких наближається до статусу канцелярії, що закріплюється не в актах самого президента, а в законах. Крім цього, для допомоги президентові у прийнятті найважливіших державних рішень може створюватися консультативний орган. Обсяг повноважень президента в законодавчій сфері значно вужчий, аніж у президентсько-парламентській.

2. У системі президентсько-урядових компетенційних взаємозв'язків такої моделі державної влади застосовується контра сигнатура, але контрасигнуванню належать не всі акти глави держави, як у суто парламентських державах. а тільки їх конституційно визначена частина.

3. Уряд у республіках парламентсько-президентських більш автономний від президента, ніж у президентсько-парламентських, що зумовлено порядком його формування, відповідальності й обсягом компетенції.

4. Процес формування уряду майже повністю перебуває під контролем парламенту. Роль президента при його формуванні на зразок глави держави в парламентських країнах зводиться до пропозиції кандидатури прем'єр-міністра, підбір якої за конституційним обов'язком або ж за політичною традицією має здійснюватися ним з урахуванням співвідношення партійних сил у парламенті. Президент може бути конституційно зобов'язаний доручити саме лідерові партії (коаліції парламентської більшості) формувати уряд). Факт урахування президентом співвідношення партійних сил у парламенті при формуванні уряду є однією з тих головних рис, яка відрізняє парламентсько-президентську республіку

5. У таких країнах, як Україна, може діяти принцип сумісності мандата парламентарія з посадою члена уряду.

6. Уряд несе юридичну відповідальність виключно перед парламентом, який через прийняття резолюції осуду може висловити недовіру його голові уряду в цілому або ж його окремим членам. Стосовно голови уряду має діяти принцип солідарної відповідальності, тобто разом з головою уряду у відставку має йти весь уряд. Питання про довіру може бути ініційовано теж самим урядом, що може бути пов'язано з прийняттям парламентом урядового законопроекту. Якщо він такої довіри не отримає, президент повинен відправити уряд у відставку.

7. Президент вправі розпустити парламент, проте, на відміну від парламентських держав і президентсько-парламентської республіки, тільки за конституційно визначеним вичерпним переліком підстав і після консультації із главою уряду. Ці випадки переважно пов'язані з неспроможністю сформувати уряд чи-то з вираженням вотуму недовіри уряду, наприклад, упродовж одного року більше одного разу. Проте конституції можуть передбачати й інші підстави [5].

Звертаючись до ранніх етапів утвердження Української державності на початку ХХ ст., можна стверджувати, що питання визначення форми держави постали перед Україною вже на самому початку 90-х років минулого століття. Причому активно обговорювались як проблеми вибору оптимальної форми державного устрою (цікаво зазначити, що на той час, як зазначає В. Медведчук, окремі національно орієнтовані сили виступали саме за федеративну форму державного устрою [3]), так і питання співвідношення між такими вищими органами державної влади, як глава держави, уряд і парламент, які, зрештою, змусили усіх науковців та політиків розподілитися на прихильників чистої президентської та змішаної республіки.

Підсумовуючи вище викладене, можна сказати, що важливо не те, який різновид змішаної форми державного правління адаптовано в державі, а те як гармонійно та узгоджено державна влада реалізується у практиці повсякденного життя державними посадовцями різних гілок влади. Адже в останньому підсумку видові розходження республіканської форми правління пов'язані із системним пошуком ефективного балансу між парламентом, президентом і урядом [4, с.12].

Література

1. Конституція України [Електронний ресурс]: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Верховна Рада України. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.uaLaws/show/254к/96-вр>
2. Форма державного правління: [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0_%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%BD%D1%8F
3. Медведчук В. В. Громадянське суспільство: Український вибір: Монографія / В. В. Медведчук. - К.: Логос, 2012. - С. 342-343.
4. Процюк І. В. Класифікація форм державного правління / І.В. Процюк // Проблеми законності : Акад. зб. наук. пр./Відп. ред. В. Я. Тацій. – Х.: Нац. юрид. акад. України. – 2010. – Вип. 107. – С.3-12.
5. Кузьма Т. М. Форма державного правління України: проблемні питання і шляхи їх вирішення / Т. М. Кузьма // Грані, Серія Політологія, - 2009 - №4(66) – с.136-139
6. Юринець Ю.Л. Конституційне право України Навчальний посібник // Ю.Л. Юринець. – Ужгород : ФОП Бреза, 2014. – 368 с.